

УДК 911.3:32

АНАЛІЗ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ У СВІТЛІ ПОКАЗНИКІВ ІНДЕКСУ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

А. Кузишин

*Тернопільський національний
педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, Україна*

Проаналізовано закономірні тенденції та залежності між кількісними показниками участі в голосуванні в обласних регіонах України та індексом регіонального людського розвитку. Визначено трендові тенденції прямої залежності електоральної активності та місця, яке займає регіон за показниками складових індексу регіонального людського розвитку.

Ключові слова: вибори, електоральна активність, індекс регіонального людського розвитку, складові індексу регіонального людського розвитку, трендові тенденції, геопросторовий аналіз.

Людський розвиток можна визначити як надання людям можливості повністю розвивати свій потенціал, жити продуктивно і творчо, в гармонії з їхніми потребами та інтересами. Традиційно реалізація цього потенціалу пов'язана з ростом суспільної свідомості, що можна ототожнювати з політичною активністю. Адже саме вона готує ґрунт для формування певного соціального середовища та відповідного регіонального суспільного розвитку.

Галузь залежності політичної активності населення від показників його добробуту на регіональному рівні сьогодні досліджують науковці багатьох напрямків, а тому ці дослідження мають яскраво виражений міждисциплінарний характер. Зокрема, зростає увага до соціально-політичних проблем в етнології, яка вивчає історичні та сучасні політичні виміри життєдіяльності етнонаціональних спільнот і груп (В. Наулко, Р. Кирчів, С. Макарчук, С. Павлюк, А. Пономарьов, І. Терлюк, М. Тиводар та ін.). Ця проблема залишається в центрі уваги і фахівців політичної історії (Н. Антонюк, Я. Грицак, Я. Дашкевич, Г. Касьянов, В. Сергійчук, І. Козловський та ін.). Багато в цьому напрямку працюють політологи та політичні аналітики (Т. Батенко, В. Євтух, О. Картунов, О. Майборода, П. Надолішній, Л. Нагорна, І. Онищенко, М. Панчук, В. Потульницький, С. Сворак, В. Трощинський та ін.). Вітчизняні географи М. Багров, М. Дністрянський, А. Доценко, Я. Жупанський, А. Ковальчук, В. Круль, О. Любіцева, В. Миронюк, К. Мезенцев, С. Павлов, І. Ровенчак, О. Топчієв, О. Хомра, О. Шаблій, Л. Шевчук та ін. розглядали цю проблематику на загальноукраїнському або регіональному рівні з погляду геопросторового аналізу.

Люди стають епіцентром людського прогресу, тому що людський розвиток є не лише ключовою метою, а й найбільшим важливим детермінантом і чинником суспільного розвитку. Загалом з 1993 р., коли Україна вперше була включена до звіту ПРООН, її загальний рейтинг погіршився із групи країн з високим рівнем людського розвитку до групи країн із середнім рівнем людського розвитку. Упродовж останніх років Україна досягла прогресу у сфері людського розвитку, що вимірюють оновленим ІЛР, який є сумарним показником оцінки довгострокового прогресу за трьома основними напрямками людського розвитку: можливістю прожити довге та здорове життя, доступом до знань та ВНД на особу населення. За цей час суттєво погіршилась загальна політична активність населення України, що виражено зазвичай участю у волевиявленні шляхом голосування.

З урахуванням українських реалій було розроблено вітчизняну методику оцінки рівня людського розвитку (Постанова Колегії Держкомстату України та Президії НАН України від 05.04.2001 та 14.03.2001 №№ 182/76), згідно з якою у практику роботи органів державної статистики запроваджено щорічні розрахунки інтегральних показників, починаючи з даних за 1999 р. Використання запропонованої методики дає змогу обґрунтовано порівняти соціально-економічний розвиток окремих регіонів країни, на науковому рівні виконати систематичні розрахунки індексів людського розвитку регіонів України, визначити кожний регіон за універсальною шкалою, за допомогою якої можна робити методологічно коректні зіставлення як за інтегральним індексом, так і за кожним з дев'яти індексів окремих аспектів людського розвитку [4, 5]. Додаткові відомості отримуємо внаслідок аналізу окремих базових показників. Кожному з аспектів людського розвитку відповідає окремий блок показників, що формують систему індикаторів людського розвитку регіонів, а загалом – індекс регіонального людського розвитку.

Ці показники зіставні з процесом політичної активності та політичної прихильності населення і дають змогу стверджувати про пряму залежність цих двох процесів.

Як свідчать дані таблиці 1, за період 1998–2012 рр. середня активність участі в голосуванні населення на виборах до Верховної Ради зменшилась на 11,7%. Зокрема, цей показник був перевищений у 19 обласних регіонах (показники скорочення прямої участі у волевиявленні коливались від 11,9% у Вінницькій області до 19,7% у Кіровоградській області). Якщо зіставляти ці області з показниками складових індексу регіонального людського розвитку, то традиційно вони посідають лідируючі або середні позиції (табл. 2). Тобто скорочення числа тих, хто голосує, є об'єктивним процесом, що піддається обґрунтуванню. Особливо суттєве скорочення політичної активності населення припадає на області західного регіону України, які зазвичай відзначаються високою електоральною активністю. Ймовірно, що однією з причин цього є психологічна зневіра в зміні, пов'язаній з процесом виборів та з думкою про можливі фальсифікації й незначущість голосу окремо взятого виборця. Отже,

Таблиця 1

Участь населення України в голосуванні на виборах до Верховної Ради, %

Регіони	Роки				
	29.03.1998	31.03.2002	26.03.2006	30.09.2007	28.10.2012
Україна	69,64	65,22	58,97	57,94	57,98
АР Крим	63,31	57,13	54,34	52,21	49,45
Вінницька обл.	74,77	71,18	63,39	59,62	62,89
Волинська обл.	78,27	75,58	66,28	65,45	65,74
Дніпропетровська обл.	65,92	63,16	55,21	53,16	52,97
Донецька обл.	63,15	64,62	60,89	62,54	59,63
Житомирська обл.	77,65	71,75	61,06	58,47	59,32
Закарпатська обл.	68,51	64,63	55,26	47,61	51,61
Запорізька обл.	66,67	58,49	59,45	56,89	55,97
Івано-Франківська обл.	77,88	69,89	64,83	66,01	61,86
Київська обл.	72,15	64,38	51,94	55,63	61,98
Кіровоградська обл.	73,95	67,68	58,95	52,07	54,25
Луганська обл.	66,56	61,18	61,09	61,42	57,67
Львівська обл.	76,96	67,78	65,12	69,33	67,12
Миколаївська обл.	69,05	62,27	57,10	54,27	52,19
Одеська обл.	65,30	61,68	48,83	50,51	49,64
Полтавська обл.	74,71	69,87	59,59	55,92	57,89
Рівненська обл.	78,99	76,68	66,85	63,69	61,83
Сумська обл.	72,69	70,62	59,09	57,28	57,68
Тернопільська обл.	83,66	78,93	67,50	71,21	66,78
Харківська обл.	64,32	61,12	56,70	53,70	53,08
Херсонська обл.	66,54	63,12	55,56	49,89	50,90
Хмельницька обл.	79,04	73,62	64,86	61,99	62,34
Черкаська обл.	73,79	67,69	54,47	55,97	61,46
Чернівецька обл.	72,35	63,95	56,05	51,51	59,66
Чернігівська обл.	76,79	71,31	59,20	57,43	61,09
м. Київ	58,49	54,30	58,85	58,92	62,11

* складено на підставі даних сайту ЦВК України:

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/webproc0v?kodvib=1&rejim=0>;

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vd2002/WEBPROC0V>;

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2006/w6p001>; <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>;

<http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2012/wp084?PT001F01=900>.

ріст абсентеїзму є реакцією у вигляді протесту населення в зазначених областях. Традиційно ці області виступають основою для впровадження новітніх, сучасних та демократичних ідей в українському суспільстві. Хоча з погляду рівня економічного розвитку та матеріального добробуту вони не належать до лідерів, проте духовні, культурно-освітні та європейські цінності традиційно вва-

жають провідними в цих областях. Підтвердженням цьому є і показники складових індексів регіонального людського розвитку [5, с. 26], і загальний індекс регіонального людського розвитку в цих регіонах (табл. 2). Подібні тенденції сьогодні властиві для областей півдня та центру України, в переважній більшості яких простежується позитивна тенденція за показниками індексу регіонального людського розвитку в період 1998–2012 рр.

Водночас лише кілька областей сходу (Донецька, Запорізька, Луганська) країни та столичний регіон показали дещо менші темпи скорочення політичної активності населення. Із загального переліку випадає столиця, де за зазначений період відбувся навіть приріст кількості тих, що брали участь у голосуванні. Якщо зіставляти ці показники з індексами регіонального людського розвитку, то традиційно ці обласні регіони відзначались низькими, аутсайдерськими позиціями (після 20 місця). Хоча з позиції економічного розвитку ці області є безумовними лідерами в державі, але показники демографічного розвитку, розвитку ринку праці, умов проживання населення, соціального середовища та фінансування людського розвитку дають підстави стверджувати, що населення цих областей більше піддається зовнішнім (традиційно адміністративним) впливам під час волевиявлення, а тому його активність на виборах також є високою. Досить показовою в цьому плані є Донецька область, де показник участі в голосуванні за період 1998–2012 рр. зменшився лише 3,5 %, що в три (!) рази нижче від пересічнодержавного тренду, в той час, як цей регіон за індексами складових людського розвитку суттєво відстає від пересічно-українського рівня. Така однобока залежність від рівня економічного розвитку та матеріального добробуту робить регіон досить керованим та “безликим” з позиції формування громадянського суспільства з пріоритетом демократичних цінностей. Подібні характеристики властиві і для інших областей цієї групи. Незважаючи на те, що з історико-культурницької позиції ці області на різних етапах українського державотворення відігравали суттєву роль, за сучасних умов вони значною мірою втратили власну самобутність та духовну основу, що підтверджують низькі показники індексів складових регіонального людського розвитку [5, с. 26].

У цьому аналізі особливі тенденції властиві для міста Києва. Це єдина вища адміністративна одиниця України яка за аналізований період показує приріст кількості тих, хто голосує. Столиця незмінно посідає перше місце та відповідно має найвищий рейтинг за показниками регіонального індексу людського розвитку. Саме цю синтетичну індексну стабільність варто покласти в основу загального росту добробуту місцевого населення та поступового переходу від цінності винятково матеріальної складової до росту значущості соціальних компонентів суспільного розвитку. Києву належать перші позиції за інтегральними індексами демографічного розвитку, матеріального добробуту, умов проживання населення, рівня освіти та фінансування людського розвитку. Притримуючись цього тренду, столиця і далі буде пропорційно розвивати як соціальну, так і матеріальну складову, підвищуючи добробут місцевого населення.

Таблиця 2

Індекс та рейтинг індексу регіонального людського розвитку в регіонах України*

Регіони	Роки							
	2000		2005		2010		2011	
	Показник індексу	Місце в рейтингу	Показник індексу	Місце в рейтингу	Показник індексу	Місце в рейтингу	Показник індексу	Місце в рейтингу
АР Крим	0,577	3	0,493	9	0,494	7	0,491	8
Вінницька обл.	0,551	6	0,440	23	0,435	24	0,466	21
Волинська обл.	0,485	21	0,463	18	0,475	16	0,487	10
Дніпропетровська обл.	0,496	20	0,484	11	0,480	13	0,474	16
Донецька обл.	0,450	26	0,397	27	0,401	27	0,426	27
Житомирська обл.	0,496	19	0,452	20	0,438	23	0,438	25
Закарпатська обл.	0,547	9	0,505	6	0,488	8	0,489	9
Запорізька обл.	0,508	16	0,457	19	0,463	20	0,477	14
Івано-Франківська обл.	0,509	15	0,482	13	0,487	9	0,460	23
Київська обл.	0,539	10	0,483	12	0,532	4	0,557	4
Кіровоградська обл.	0,501	18	0,419	25	0,423	26	0,448	24
Луганська обл.	0,412	27	0,412	26	0,428	25	0,434	26
Львівська обл.	0,555	5	0,502	8	0,483	12	0,472	18
Миколаївська обл.	0,468	25	0,466	16	0,472	17	0,475	15
Одеська обл.	0,507	17	0,468	14	0,455	21	0,466	20
Полтавська обл.	0,576	4	0,506	5	0,510	6	0,526	5
Рівненська обл.	0,482	22	0,504	7	0,465	19	0,473	17
Сумська обл.	0,474	24	0,446	23	0,444	22	0,470	19
Тернопільська обл.	0,533	12	0,466	15	0,486	10	0,485	11
Харківська обл.	0,549	7	0,537	3	0,561	3	0,562	3
Херсонська обл.	0,482	23	0,447	21	0,468	18	0,480	13
Хмельницька обл.	0,537	11	0,508	4	0,516	5	0,523	6
Черкаська обл.	0,548	8	0,492	10	0,485	11	0,465	22
Чернівецька обл.	0,521	14	0,437	24	0,479	14	0,482	12
Чернігівська обл.	0,523	13	0,466	16	0,475	15	0,498	7
м. Київ	0,717	1	0,659	1	0,698	1	0,673	1

* Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск І. В. Калачова. – К., 2011. – С. 24; Там само. – К., 2012. – С. 27–35”.

З урахуванням із запропонованого аналізу можна визначити суттєву залежність між показниками політичної активності населення, що оцінюють часткою тих, що голосують та індексом регіонального людського розвитку. За

майже п'ятнадцятирічний період аналізу простежується тенденція, за якою в областях із стабільною кількістю тих, хто голосує або повільним скороченням їхнього числа, показники складових індексу людського розвитку є низькими та підтверджують незначну роль соціального середовища в цих областях. Зниження числа голосуючих властива для територіально відмінних областей, які показують позитивні тенденції або в синтетичному показнику регіонального людського розвитку, або в більшості складових цього індексу. Вони дають змогу стверджувати про загальний ріст самоусвідомлення населення цих областей. Упродовж аналізованого періоду Київ посідав перше місце за показниками індексу РЛР; наслідком такої стабільності стала загалом не традиційна для України тенденція росту числа голосуючих. Отже, сумативно складові індексу РЛР (індекси демографічного розвитку, розвитку ринку праці, умов проживання населення, соціального середовища та фінансування людського розвитку) можуть послужити певним індикатором майбутньої електоральної активності на регіональному рівні.

1. *Дністрянський М. С.* Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики: [монографія] / М. С. Дністрянський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 490 с.
2. *Дністрянський М. С.* Політична географія та геополітика України: навчальний посібник / М. С. Дністрянський. – Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2010. – 344 с.
3. *Кузишин А. В.* Залежність електоральних уподобань населення Тернопільської області від особливостей показників добробуту населення / А. В. Кузишин // Регіон-2012: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнар. наук. конф. (25–26 жовтня 2012 р.); / гол. ред. колегії В. С. Бакіров. – Харків: РВВ Харківський національний університет імені В. М. Каразіна, 2012. – С. 191–197.
4. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск І. В. Калачова. – К., 2011. – 44 с.
5. Регіональний людський розвиток. Статистичний бюлетень / Відповідальний за випуск І. В. Калачова. – К., 2012. – 45 с.
6. *Шавалюк Л.* Скільки коштує довіра? / Л. Шавалюк // Український тиждень. – № 25, 22–28 червня 2012 р. – С. 34–36.
7. www.cvk.gov.ua.

*Стаття: надійшла до редколегії 16.05.2013
доопрацьована 12.07.2013
прийнята до друку 25.09.2013*

ANALYSIS OF ELECTORAL ACTIVISM IN THE LIGHT OF HUMAN DEVELOPMENT INDEX

A. Kuzyshyn

*Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University,
Str. M. Krivonosa, 2, UA – 46027, Ternopil, Ukraine*

The article is about to searching regular trends and relationships between quantitative indicators vote in provincial regions of Ukraine and regional human development index. Such comparison can determine the trend line based on electoral activity and the place which the region takes in terms of regional components of the index of human development.

Key words: elections, electoral activity, regional human development index, the index of regional human development, trends trends, geospatial analysis.

АНАЛИЗ ЭЛЕКТОРАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ В СВЕТЕ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ИНДЕКСА НАСЕЛЕНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

А. Кузишин

*Тернопольский национальный
педагогический университет имени Владимира Гнатюка,
ул. М. Кривоноса, 2, г. Тернополь, 46027, Украина*

Проанализированы закономерные тенденции и зависимостей между количественными показателями участия в голосовании в областных регионах Украины и индексом регионального человеческого развития. Определено трендовые тенденции прямой зависимости электоральной активности и места, которое занимает регион по показателям составляющих индекса регионального человеческого развития.

Ключевые слова: выборы, электоральная активность, индекс регионального человеческого развития, составляющие индекса регионального человеческого развития, трендовые тенденции, геопространственный анализ.